

A környezetvédelmi célú támogatások területi értékelésének módszertana és eredményei

Czira Tamás¹

1. Bevezetés

Állami (nemzeti) és nemzetközi támogatások nélkül a környezet- és természetvédelmi tevékenység nem lehet eredményes, mert mint fejlesztési célokat csak részben szolgáló és döntően védelmi intézkedéseket megvalósító, ugyanakkor az életminőséget és a környezet állapotát jelentősen befolyásoló tevékenységek a piaci szféra bevonására csak korlátozott kompetenciákkal bírnak. A magánszféra környezetvédelmi beruházásait a környezeti szabályozás, a piaci folyamatok alakítják, az állami, köz- és civil szféra környezetvédelmi tevékenységét, azonban a nemzeti szintű, európai uniós és más nemzetközi kötelezettségvállalások, illetve az ezek teljesítését meghatározó és leíró koncepciók, tervek és programok, valamint a környezetvédelmi források elosztási rendszere határozzák meg. Ezek végrehajtásához nélkülözhetetlen a környezetvédelmi támogatási rendszer többszintű kialakítása, amelyben manapság egyre nagyobb szerepet kapnak az EU-s források. A támogatások akkor hatékonyak, ha azokat valós probléma megoldására fordítják, szervezett és tervezett keretek között kerülnek elosztásra (meghatározott célok mentén, megfelelő intézményrendszeren keresztül, ellenőrzésük biztosított, támogatások következtében előálló hatások vizsgálata megoldott), így a visszacsatolások az elosztási elvekre, környezetvédelmi célkitűzésekre, az elosztási rendszer korrekciójára vonatkozóan is biztosítottak.

Magyarországon e folyamatok területi vizsgálatára a feltételek adóttak, az értékelési rendszer és metodika, a feltételek közelmúltbéli kialakítása után sem nevezhető még kiforrottnak.

A környezeti állapot és a természeti környezet alakulását befolyásoló folyamatok (hatótényezők, terhelések és környezeti állapotjellemzők alakulása, a bekövetkező változások, hatások és a környezet- természetvédelem érdekében megtett társadalmi válaszok) regionális összehasonlító vizsgálata, minden területi és környezetvédelmi tervezési vagy programozási tevékenység nélkülözhetetlen része.

A társadalmi válaszok közül a környezeti állapot javítását, megóvását, a természeti környezet és erőforrások fenntartását és védelmét, valamint a környezeti tudatosság erősítését szolgáló támogatások értékelése nélkül a területi környezeti folyamatok elemzése, értékelése nem biztosítható teljes körűen. A környezetvédelmi támogatások területi értékelése nélkül ugyanis nem tárhatók fel a társadalmi-gazdasági tevékenység negatív hatásainak kivédése érdekében megtett konkrét lépések hatásai, nem vizsgálhatók a környezet állapotát meghatározó ok-okozati összefüggések, és nem mérhető a környezetvédelmi beavatkozások eredményessége. A következőkben a VÁTI Kht-nál lévő állami támogatásértékelési rendszer működtetésének feltételeit, a környezetvédelmi célú támogatások leválogatási és csoportosítási módszertanát, a támogatási adatok adatbázisba szervezésének és térinformatikai rendszerbe illeszthetőségének lehetőségeit, az előállított tematikus térképeket, a területi elemzés és értékelés, valamint a területi hatásértékelés lehetőségeit kívánom bemutatni.

¹ VÁTI Kht. Stratégiai Tervezési és Értékelési Igazgatóság, 1016 Budapest, Gellérthegy u. 30-32., tel.: 06-1-224-3269, fax: 06-1-224-3290, e-mail: tczira@vati.hu

2. Módszertan

Az elvégzett vizsgálat egyik része egy 4 éves időszak (1999-2002) állami környezetvédelmi célú támogatásainak területi értékelését tartalmazza. Ebben az időszakban az ország egészére elmondható, hogy a hazai források legnagyobb részét környezeti és közlekedési infrastruktúrafejlesztésre fordították, csakúgy mint az ebben az időszakban kibontakozó európai uniós előcsatlakozási alapokból finanszírozott fejlesztéseknél. A vizsgálat másik része a legújabb (2004-es) területi környezetvédelmi célú állami támogatási adatok rendszerbe szervezése és elemzése. Ezek feldolgozási és elemzési szintje már kistérségi, a vizsgálatba vont célelőirányzatok száma, az adatok rendezettsége is nagyobb, a területi hatásértékelés eszközei is finomodtak, így a következtetések is helytállóbbak lehetnek.

Az állami támogatások területi értékelésének alapfeltételei a következők:

- Álljanak rendelkezésre minél alacsonyabb területi szinten a támogatási adatok.
- Az adatok beszerezhetőségét biztosítsa megfelelő szintű jogszabály.
- Az adatbázisok egységes rendszerbe szervezhetősége érdekében, az adatbegyűjtés és adatfeldolgozás módszertana ismert legyen az adatgazdák részére is.
- Álljon rendelkezésre a megfelelő informatikai háttér az értékeléshez.
- Legyen meg a megfelelő szaktudás az adatok feldolgozásához, értelmezéséhez, és az értékelés elvégzéséhez.

Az állami támogatások adatait az adatgazdák széles köre gyűjti és szolgáltatja. A mai gyakorlat, az, hogy az állami támogatások adatait a támogatásokat elosztó hazai pályázati alapokat és célelőirányzatokat felügyelő minisztériumok szakfőosztályai, vagy háttérintézményei gyűjtik, különböző területi szinten és eltérő részletességel. A támogatási adatok kötelezően átadásra kerülnek az Országos Területi Monitoring Rendszernek (OTMR) amely, egységes informatikai rendszer. A rendszer azonban korlátozott hozzáférésű, az egyes adatgazdák számára is, minden felhasználó egyedi hozzáférési jogokkal rendelkezik. A rendszerben területi információkat is tárolnak, ezek szintje azonban nem standardizált, tartalmaz megyei bontású, kistérségi és települési szintű támogatási adatokat is. Az adatok területi mélysége elsősorban az adatszolgáltatóktól függ. A nyilvántartott információk lekérdezését előzetesen kialakított, standard csoportosításban kivitelezett riport-funkciók segítik az OTMR-ben, lehetővé téve támogatási konstrukciókhoz rendelve a támogatási formánként, támogatott csoportonként, területi bontásban történő információgyűjtést.

A VÁTI Kht.-ban folyó támogatásértékelési tevékenység részben az OTMR-ből kinyerhető területi támogatási adatokra alapoz. Az OTMR-ből építkezik elsősorban a VÁTI által működtetett Területi Információs Rendszer (TeIR) több elemző modulja, így a REMEK Adattár (Regionális Megyei Kistérségi Adattár), amely interaktív felületet biztosít a lekérdezésekhez, amelyek a támogatások megoszlásáról és a területi fejlettségről adnak számot, egészen kistérségi szintig. (Barkóczi, 2004). Újabb fejlesztés a TeIR-ben a Kistérségi helyzetképek modul, amelyben mind a 168 kistérségről áttekintést kaphat a felhasználó a kistérség települései által 2000-2006 között elnyert hazai és uniós támogatásokról. A rendszerben az EU-s támogatásokon kívül a hazai támogatási adatok a következő tematikák szerint vannak a lekérdező rendszerben csoportosítva:

- Gazdaságfejlesztés
- Műszaki infrastruktúra
- Humán infrastruktúra

- Települési életminőség
- Tervezés
- Emberi erőforrások fejlesztése
- Környezetvédelem, környezetvédelmi infrastruktúra
- Kulturális örökség védelme
- Egyéb, nem besorolható

A támogatási adatok forrása ez esetben is az OTMR. Ezzel szemben a VÁTI Stratégiai Tervezési és Értékelési Igazgatóságán folyó területi támogatásértékelési tevékenység a minisztériumoktól közvetlenül begyűjtött adatokkal operál. A VÁTi, mint a mindenkori területfejlesztési tárca szakmai háttérintézménye jogszabályi előírások alapján végzi a támogatásértékelési tevékenységet. A területfejlesztés aktuális feladatairól szóló 2305/2002. (X.10.) Korm. határozat 6. pontja írja elő, hogy *„a területfejlesztést közvetve és közvetlenül szolgáló támogatási rendszereket működtető miniszterek a támogatásokról és az azok segítségével megvalósuló fejlesztésekről éves gyakorisággal készítsenek területi értékeléseket, és azokat küldjék meg az Országos Területfejlesztési Hivatal részére.*

E tevékenység elvégzését azonban jelentős módszertani kutatások alapozták meg, amelyekben meghatározásra kerültek a vizsgálandó területfejlesztést közvetve és közvetlenül szolgáló támogatási rendszerek, az adatbegyűjtés és feldolgozás elvei és módszertana. Folyamatos tevékenységet jelentett a területi és a hatásértékelési módszertan finomítása.

A VÁTI Kht. Elemző és értékelő irodájának munkatársai a 2305/2002 (X.10.) Kormány határozat 6. pontja alapján elkészítettek egy tanulmányt: „A területfejlesztést közvetve és közvetlenül szolgáló támogatási rendszerek és az azok segítségével megvalósuló fejlesztésekről készülő területi értékelések módszertana”, mely az európai integrációs ügyek koordinációjáért felelős tárca nélküli miniszter 8001/2004.(H.É.3) TNM közleményeként jelent meg. E módszertanban meghatározták a területfejlesztési hatású állami támogatások közös jellemzőit:

- Fejlesztési célú támogatás, mely beruházás megvalósítását foglalja magába;
- A fejlesztés tárgya térben lokalizálható;
- A támogatás végrehajtási mechanizmusában érvényesülő területi preferenciák;
- A támogatás hatással legyen a területfejlesztési célok megvalósulására.

Az alkalmazott módszertan szerint legelőször is el kellett különíteni azokat az ágazatokat, amelyek relevánsak a területi hatásértékelés során. Így volt leszűkíthető azoknak a potenciális támogatásoknak a köre, amelyek tényleges területi hatással bírnak, és a területfejlesztési hatásértékelések tárgyát képezhetik. Ezen kívül meg kellett határozni területfejlesztési politika főbb beavatkozási területeit A beavatkozási terület alatt azokat a tématerületeket értjük, amelyek az egy társadalmi-gazdasági, környezeti részterületet érintő intézkedéseket támogató célterületeket foglalják magukba. Mind a területfejlesztési, mind az ágazati támogatás esetében a különböző célterületekhez tartozó állami beavatkozások a legkönnyebben a hatásmechanizmus logikája szerint csoportosíthatók. A hatásmechanizmus szintjén is az eredmények szintje bizonyult a legjobb csoportosítási szempontnak. Az output szint túlzott széttagoltságot eredményezne. A hatások kapcsán felmerült probléma pedig az, hogy a hatásokat jóval nehezebb nyomon követni, hiszen jóval szerteágzóbbak, és éppen ebből adódóan túlzottan összevont kategóriákat lehetett volna kialakítani. A beavatkozási területek tehát az értékelésekben a már-már klasszikussá váló input-output-eredmény-hatás láncolatnak az eredmény szintjét képviselik.

A támogatási rendszerek ill. a beavatkozási területek körét úgy kellett kialakítani, hogy közben a területfejlesztési hatású támogatási rendszer a következő követelményeknek is eleget tegyen:

- A beavatkozási területek a hatásmechanizmus eredmény szintjén az azonos kategóriájú intézkedéseket finanszírozó támogatási célterületeket foglalják magukba;
- A beavatkozási célterületek átfedésmentesek legyenek, azaz az összes támogatási célterület csak egy beavatkozási célterületbe tagozódjon;
- Az azonos eredményekkel bíró célterületek mind egy beavatkozási területbe tagozódjanak, a szétaprózottság, a beavatkozási területek kezelhetetlenül nagy számának elkerülése érdekében;
- Az összes támogatási célterület besorolható legyen valamely beavatkozási területbe.

Mindezek figyelembe vételével tudtunk olyan tényezőcsoportokat, azaz beavatkozási területeket kialakítani, melyek átfedésmentesek, belső koherenciával bírnak, terjedelmüket tekintve az elemzések során kezelhető számú elemet tartalmaznak, de ugyanakkor nem is eredményeznek túlzottan aggregált csoportokat, az elemzések során bekövetkező adat, információ vesztés elkerülése érdekében. Minden egyes beavatkozási terület esetén egyértelműen meghatározható annak tartalma, határai, elkülöníthető a többitől, megakadályozva azt a problémát, hogy egy támogatási cél több helyre is besorolható legyen. Ugyanakkor mindegyik, az előirányzatokból forrással ellátott célterület besorolható valamely csoportba.

Ezt követően meghatároztuk, hogy az egyes támogatások saját céljaik alapján melyik beavatkozási területhez kapcsolódnak. Ennek eredményeként kaptunk egy komplex, összetett táblázatot, egy ún. cél-hatás mátrixot, melynek oszlopaiban a beavatkozási területek, míg soraiban az egyes támogatások szerepelnek.

A mátrix soraiban együtt szerepelnek a területfejlesztési célú és hatású támogatások. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy azonos módon, azaz a beavatkozási területeken bekövetkezett változások vizsgálatán keresztül tudjuk a területfejlesztési célú és hatású támogatások hatásait számba venni. A különbség abban nyilvánul meg, hogy míg a területi politika kezében lévő eszközök elsődleges célja az Országos Területfejlesztési Konceptióban megfogalmazott célok megvalósítása, addig az ágazati támogatási rendszerek esetében a területi különbségek csökkentése általában nem elsődleges célként hanem hatásként jelentkezik. Azaz az elemzés során az egyes szakpolitikai támogatásoknak nem önmagukhoz, saját céljaikhoz viszonyított hatásosságát lehet vizsgálni, hanem azt, hogy ezek a beavatkozások hogyan segítették elő a területi célok megvalósulását.

A hatásértékelés végső lépéseként kellett azokat a kapcsolódásokat feltárni, amelyek az egyes beavatkozási területek és a területfejlesztés stratégiai céljai között húzódnak. Ezen keresztül tudjuk felmérni, hogy az egyes állami beavatkozások hatással voltak-e a területi folyamatok alakulására, és ha igen milyen irányú és volumenű hatásról beszélhetünk. A hatáselemzés a beavatkozási területek, vagyis a mátrix oszlopai mentén, történik.

A támogatási formák és a beavatkozási területek kapcsolatát tématerületenként az említett mátrixok segítségével értékeltük. Ezek a mátrixok segítséget nyújtottak a valóban releváns állami támogatási formák kiválasztásában is. A környezetvédelmi célokat szolgáló támogatások vizsgálatának első lépését a módszertani megalapozó kutatás során elkészített mátrix mutatja. (1. táblázat)

A támogatási célok azonosítása, a beavatkozási területek lehatárolása, a támogatások megoszlásának vizsgálata, valamint a területi hatásértékelés vizsgálati szintjének meghatározása után lehet megkezdeni a hatásértékelés mutatóinak kiválasztását, és a hatásláncok elkészítését. (1. ábra)

1. táblázat: A környezetvédelmet is szolgáló támogatások és beavatkozási területek kapcsolata

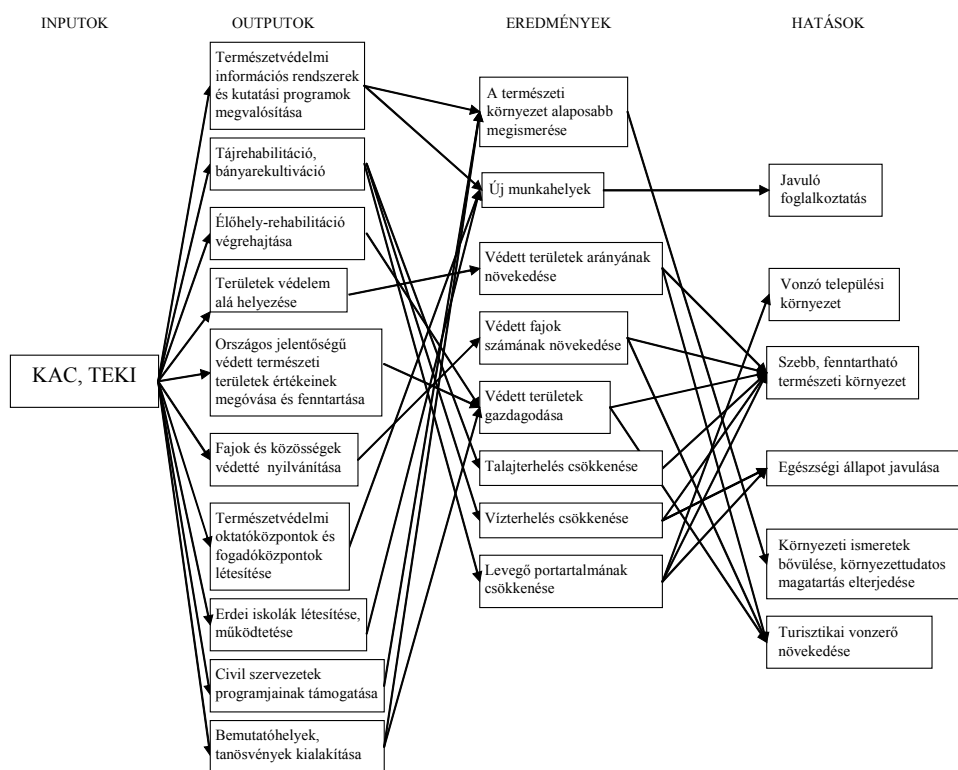
Beavatkozási területek Támogatások	Környezetvédelem							
	Természet- és tájvédelem	Környezet-biztonság, kármentesítés, talajvédelem	Települési környezet, település-kép állapotának javítása	Hulladék-gazdálkodás	Szennyvíztisztítás	Levegő, zaj és megújuló energia	Ivóvíz-minőség-vízvédelem	Tervek, programok
TFC	X		X	X	X	X		X
TEKI	X	X	X	X	X		X	
CÉDE		X	X	X	X		X	
CCT		X		X	X		X	
TTFC			X	X	X			
AGR	X	X	X	X				X
TURC	X		X					X
VC			X	X	X			
KITA		X		X	X			X
BÖC					X			
ÚTC								
KAC	X	X	X	X	X	X	X	X
VÍZC		X			X		X	
NEP						X		
Közmunkák								
MPA								
Informatikai fejl.								
MFC								X
Nemzeti K+F								X
Közművelődési előirányzat								
NKA								
ISPA				X	X			
Sapard	X		X	X	X	X		
Phare - Gazdasági és társadalmi kohézió			X	X	X			
Phare-CBC programok	X	X	X	X	X	X	X	X

Az értékelések során az alábbi főbb kérdéskörökre kell választ találni, biztosítva ezzel a szükséges szakmai információkat a felelős döntéshozók és a szakmai döntés-előkészítés szereplői felé:

- A stratégiai tervezésen alapulva kerültek-e felhasználásra az állami források?
- Teljesültek-e a kitűzött célok az eredményességre, teljesítményekre vonatkozóan?
- A támogatási döntések illeszkednek-e helyi szükségletekhez, a társadalmi, gazdasági struktúrához?
- Eredményeztek-e a támogatások érezhető változást a társadalmi-gazdasági folyamatokban?
- A támogatott projektek megfelelnek-e a gazdaságossági, költséghatékonysági követelményeknek?

Az értékelési folyamatot egy értékelési jelentés elkészítése zárja, amelynek egyediségét egyrészt az érintett fejlesztéspolitikák széles köre, másrészt az elemzési módszerek komplexitása biztosítja. Amellett, ugyanis, hogy a vizsgálatok tárgykörébe mindegyik ágazati politika beletartozik, az elemzések és az értékelések vezérfonalát a területi dimenzió képezi.

Az értékelést segítő egyik lehetséges hatásláncot mutatja be az 1. ábra.

1. ábra: A Természet- és tájvédelem beavatkozási területre jutó állami támogatások hatásértékelésében használható lehetséges hatáslánc

3. A környezetvédelmi támogatási rendszerek átfogó területi hatásértékelése

Az elkészített átfogó területi hatásértékelési jelentés négy év (1999-2002) forráselosztási adatait öleli fel érintve a fejlesztéspolitika minden ágát, az egymástól függetlenül végrehajtott ágazati fejlesztések széles spektrumát. E komplex hatásvizsgálat során az elemzéseket 5 alapvető fejlesztési irány (gazdaságfejlesztés, humán infrastruktúra, műszaki infrastruktúra, foglalkoztatás, környezetvédelem és környezetvédelmi infrastruktúra) mentén haladva, és nem ágazatonként végeztük el. Így lehetővé vált négy év állami fejlesztési támogatásainak célzott, az érintett társadalmi-gazdasági csoportokra fókuszáló hatáselemzése. Az átfogó hatásértékelés keretében az 1999-2002 között 10 különböző költségvetési előirányzatból társfinanszírozott projekt eredményeit, ill. a fejlesztések hatására bekövetkezett változásokat vettük górcső alá. Az összesen 37 ezer projekt részére megítélt közel 600 milliárd forint felhasználását, területi eloszlását és a főbb társadalmi, gazdasági, környezeti folyamatokra gyakorolt hatását tekintettük át.

Az utólagos hatásértékelés időbeli dimenziójának egyik alapfeltétele, hogy csak a tényleges hatások jelentkezését követően lehet a fejlesztéspolitika által elért teljesítményt vizsgálni. Ebből következik, hogy az elemzés tárgyának meghatározásakor az 1999-2002-es időintervallumra tekintünk vissza. A statisztikai adatok kapcsán azonban a rendelkezésre álló legfrissebb (2004-es) adatokra támaszkodtunk. Az elemzés szintje azért lett a megye, mert ebben az időszakban még nem álltak rendelkezésre minden támogatási formánál települési, vagy kistérségi szintű adatok.

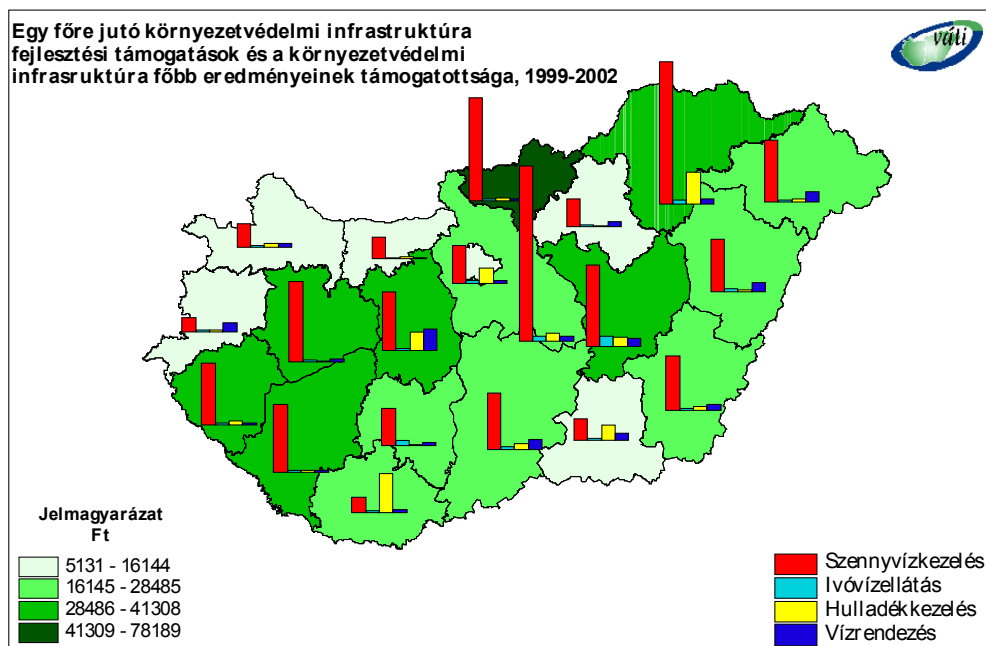
A környezetvédelmi támogatások értékelését két csoportra bontva végeztük el. A környezetvédelmi infrastruktúrafejlesztés és a környezet- természetvédelmi egyéb fejlesztések

volt a két fő csoport. Környezet- természetvédelmi egyéb fejlesztések kategóriában a környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztésén kívül minden más környezetvédelmi és természetvédelmi célú állami támogatást besoroltunk. (Tájrehabilitáció; Tájrendezés; Stratégiai központi feladatok; Növény- és vadaspark fejlesztése; Alföld program, Természetes partfalak, pincerendszerek veszélyelhárítása; Balatoni feladatok; Környezetvédelmi információs és monitoring rendszerek; Környezetvédelmi ipar; Nemzeti parkok támogatása; Természetvédelmi feladatok; Természetvédelmi szervezetek támogatása; Környezetvédelmi szemléletformálás; Egyéb környezetvédelmi feladatok.)

Ezek esetében el kell tekintenünk a részletes jellemzéstől, mert a cikk terjedelmi korlátai ezt nem teszik lehetővé. E kategória többségét a tájrendezési feladatok támogatása adta, amely a tájrehabilitációs támogatásokkal együtt e kategóriában az állami támogatások 44%-át jelentette.

Környezetvédelmi infrastruktúrafejlesztésre összesen a források 40%-át, 240 milliárd forintot fordítottak, mely összesen 2860 projekt megvalósulását tette lehetővé 1999-2002 között 5 eredménykategóriára vonatkozóan:

- Szennyvízközmű-fejlesztések
- Hulladékgazdálkodás
- Ivóvízellátás
- Vízmű karbantartás,
- Ivóvíz kutak létesítése, vízműkarbantartás

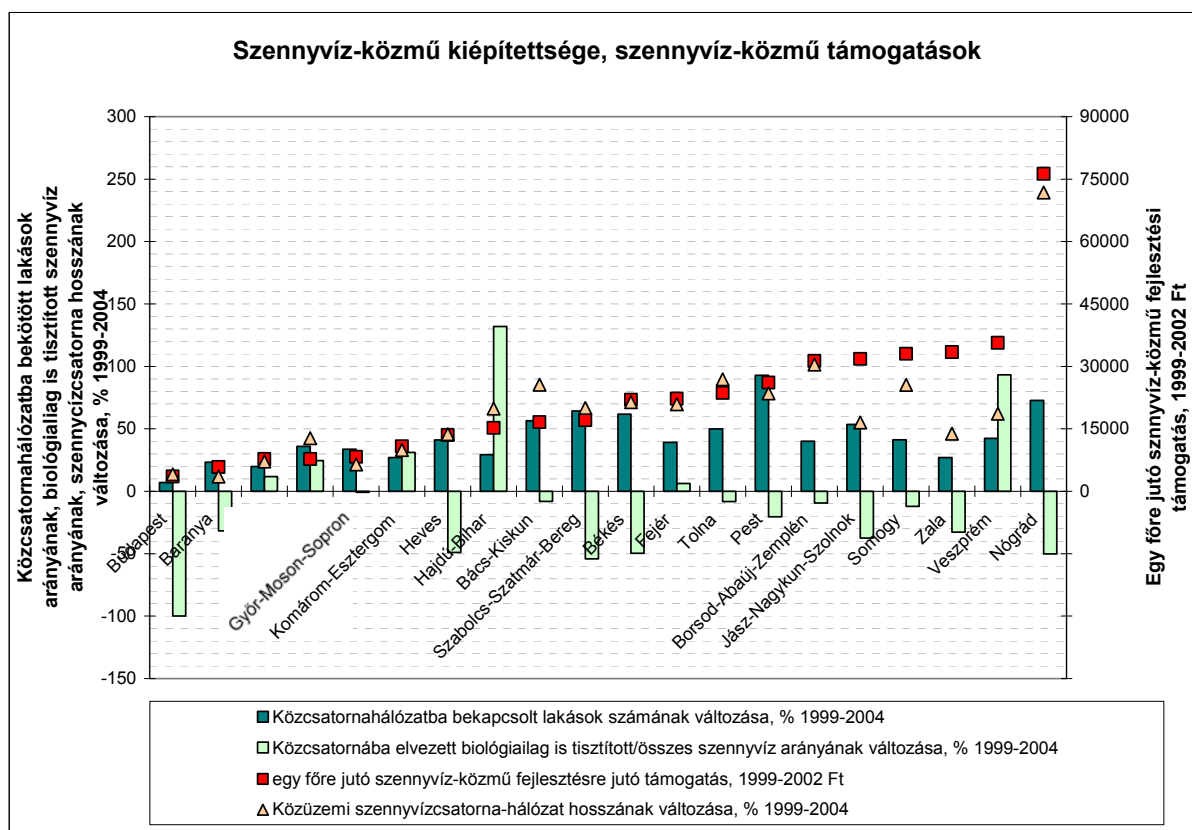

2. ábra: Környezetvédelmi infrastruktúrafejlesztésre fordított állami támogatások megoszlása, 1999-2002

A környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztés abszolút többségét a szennyvízkezelés minőségi és mennyiségi mutatóinak javítására fordították. Környezetvédelmi infrastruktúra támogatások több mint 4/5-ét, az összes támogatás több, mint 22%-át szennyvízközmű-fejlesztésre fordították, amellyel ez a terület kapta a legnagyobb összegű állami támogatást 1999-2002 között, összesen 193,3 milliárd forintot, ami 1351 projekt között oszlik meg. Ezzel a szennyvíz-közmű fejlesztések a hatodik legnagyobb projektszámot képviselik a vizsgált eredmények között.

A szennyvízközmű-fejlesztések hagyományosan a legkölségesebb beruházások közé tartoznak. Gyakorlatilag a legdrágább út-, híd- és kulturális és egészségügyi intézmény felújítások illetve építések után átlagosan e célterületen és a hulladékgazdálkodás infrastrukturális fejlesztése esetén a legkölségesebb egy projekt megvalósítása. A vizsgált négy év alatt átlagosan egy szennyvíz projektre több mint 143 millió forint jutott országosan, míg a megyéket tekintve a legmagasabb egy projektre jutó átlagos támogatásösszeggel Somogy, Nógrád és Pest megye rendelkezett, e megyék mind 200 millió forint feletti mutatójúak. A legkevesebb átlagos támogatást a budapesti beruházások kapták 52 millió forint körüli összeggel. A magas költségvonzat és a nagy projektszám ismeretében nem véletlen, hogy a megyék nagy részében a legtöbb támogatást szennyvíz beruházásokra fordították.

A szennyvíz-közmű fejlesztések esetében egyértelműen meg kell jelennie a fejlesztések eredményeinek a kapcsolódó mutatók alakulásában, a hatásoknak a külső befolyásoló tényezők nélkül közvetlenül jelentkezni kell a közmű-ellátottsági mutatókban (3. ábra). Az alábbi ábrából látszik, hogy a legszorosabb kapcsolat a közüzemű szennyvízcsatorna hossza és a támogatások között van, ami arra enged következtetni, hogy az állami támogatásokat elsősorban a szennyvízcsatorna kiépítésére fordítják. Ennek megfelelően a legnagyobb arányban abban a Tolna megyében nőtt a csatorna hossza, ahol a legmagasabb volt a fajlagos támogatási összeg. Legkevesbé Jász-Nagykun-Szolnok, Zala és Veszprém megyében mozog együtt a csatornázottság és a támogatások, ugyanakkor ezeken a területeken nőtt a legnagyobb arányban a közcsatorna-hálózatba bekötött lakások aránya, így vélhetően ezekben a megyékben már nemcsak a kiépítésre, hanem a háztartási rákötésekre is, azaz az infrastruktúra minél szélesebb körű alkalmazására is hangsúlyt fektetnek.

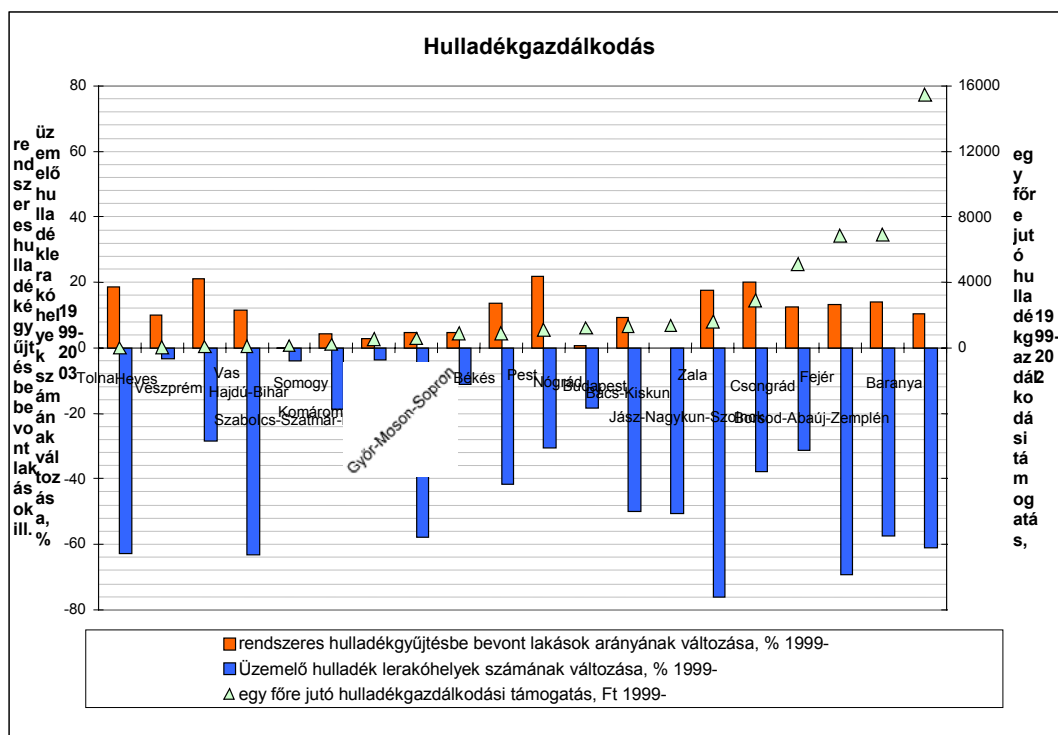

3. ábra: a szennyvízközmű kiépítettsége és a szennyvízközműre fordított támogatások értékelése, 1999-2002

A környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztés második legnagyobb támogatottságú eredménykategóriája a hulladékgazdálkodás volt, 24 milliárd forinttal, a környezetvédelmi infrastruktúra támogatások 10%-ával. A hulladékgazdálkodási fejlesztésekbe a lerakó-rekultiváció, szilárdhulladék lerakó felújítás és építés, konténerek, hulladékszállító gépjárművek, kompaktorok beszerzése, komposztáló telep, állati hulladéklerakó és veszélyes hulladéklerakó létesítése, valamint sokféle hulladék-feldolgozó technológia támogatása is beletartozott. Összesen 138 projekt megvalósulását tették lehetővé négy év alatt az ország egészében, amelyből magasan a legtöbb Borsod-Abaúj-Zemplén megyében realizálódott (25 db). Csongrádban, Zalában, Szabolcs-Szatmár-Beregben és Pest megyében volt 10 felett a projektek száma. Csupán 1 projekt valósult meg Heves és Veszprém megyében. Egyedül Tolna megyében nem fordítottak állami támogatást hulladékgazdálkodási célokra.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye összes fejlesztési támogatásainak 29 %-át tették ki hulladékgazdálkodási projektek, míg Fejér megyében közel 12%-át. 5% feletti részesedése a hulladékgazdálkodási fejlesztéseknek ezen kívül csak Budapesten volt a vizsgált időszakban.

Az egyik legmagasabb költségű beruházásokat a hulladékgazdálkodási fejlesztések jelentik. A vizsgált négy év alatt átlagosan egy hulladékgazdálkodási projektre több mint 174 millió forint jutott országosan, de igen nagyok a különbségek az egyes projekteket tekintve. A legmagasabb egy projektre jutó átlagos támogatásösszeggel Fejér megye rendelkezett, szám szerint 1,2 milliárdos fajlagos értékkel, mely két megvalósított projekt milliárdos nagyságrendű támogatásának köszönhető.

4. ábra: A hulladékgazdálkodás főbb mutatói és a hulladékgazdálkodásra fordított hazai támogatások értékelése, 1999-2002

Baranya megyét kiugró egy főre jutó támogatás mellett, a legnagyobb egy projektre jutó támogatási összegű fejlesztés is jellemzi, ami az elhíresült garéi szennyezés felszámolására biztosított több mint 2 milliárd forintos fejlesztésnek köszönhető. A legkevesebb egy projektre jutó átlagos támogatást Heves megye kapta csupán 2 millió forint körüli összeggel.

A hulladékgazdálkodási projektek a hulladékgyűjtő-edényzetek biztosítását, lerakóhelyek felszámolását, EU konform hulladék-feldogozó üzemek létesítését, veszélyes hulladék felszámolását egyaránt magukba foglalják. A projektek hatása elsősorban a hulladéklerakóhelyek felszámolásában csapódik le, mely nagyban hozzájárul az érintett térség környezeti állapotának javításához. Ám nemcsak a magas támogatásban részesült térségekben tapasztalható jelentős csökkenés. Tolna, Vas és Komárom-Esztergom megyében is 60% körül mozog a hulladéklerakók csökkenésének aránya, míg a támogatottságuk minimális vagy nulla. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya minden megyében nőtt 1999-2003 között, de itt sem mutatható ki igazán kapcsolatot a támogatások és a hatásmutatók között, hiszen Tolna és Veszprém megyében ugyanúgy javult az arány, mint Szolnok és Zala megyében a támogatottságban köztük fennálló különbség ellenére. Meg kell azonban jegyezni, hogy a hulladékgazdálkodás területén az Európai Unió támogatások vélhetően nagyságrenddel nagyobb hatással bírnak már a vizsgált időszakban is (4. ábra).

A vízrendezés célterületre jutott országosan a környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztésén belül, a támogatások 6%-a mely 943 projekt között oszlott szét, érintve az ország minden megyéjét. A vízrendezés célterületbe a csapadékvíz-elvezető rendszerek, a komplex belterületi vízrendezés kiépítése, egyes vízfolyások rendezése, tározóépítés, valamint a Szigetköz kárainak mérséklése tartoznak.

Fejér megyében volt a legnagyobb arányú a vízrendezési támogatások részesedése az összes megyei támogatásból, több mint 13%, és Fejér megye magasan kiugró az összes elnyert támogatást tekintve is, hiszen több mint 3,3 milliárd forint jutott a megyében vízrendezésre. 1 milliárd forint feletti támogatást kaptak a vizsgált négy év alatt az Észak-alföldi Régió megyei, valamint Bács-Kiskun és Vas megye. Ezek közül Vas megyében volt a legjelentősebb, 8%-nyi a megyében elnyert támogatásból való részesedése a vízrendezési támogatásoknak.

A vízrendezés esetén az összes megyei támogatásból a legkisebb részaránya Zala, Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom-Esztergom és Nógrád megyéknek volt, itt nem érte el a vízrendezésre fordított támogatások aránya az 1%-ot. A vizsgált négy év alatt átlagosan egy vízrendezési projektre kb. 16 millió forint jutott országosan. A legmagasabb és egyben országos átlagot kilencszeresen meghaladó átlagos támogatási összeg Fejér megyében volt (több mint 105 millió forint), mely a Váli-víz völgye felszíni vízvezetésére jutott 2,7 milliárd forintos támogatás eredménye.

Érdemes még külön kiemelni az ivóvízellátás célterületet, amelybe belevettük a vezetékes ivóvíz ellátás minőségi és mennyiségi mutatóinak javítását szolgáló fejlesztéseket és az ivóvízbázis-védelmi beruházásokat egyaránt, melyre a környezetvédelmi infrastruktúra támogatások 2 %-át fordították, összesen 373 projekt megvalósulását támogatva.

A legnagyobb arányú ivóvízes támogatás Jász-Nagykun-Szolnok és Tolna megyékben valósult meg az összes megyei támogatásból. 3,7 % körüli mindkét megye mutatója. A legkisebb arányban Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyék részesedtek ivóvízhez kapcsolódó fejlesztésekben az összes támogatáson belül. Ennek ellenére azonban Jász-Nagykun-Szolnok megyében egyáltalán nem történt változás 1999 és 2003 között az ivóvízvezeték hosszában, és a hálózatba kapcsolt lakások száma sem nőtt az átlagnál jobban. A hálózatra kapcsolt lakások számát tekintve Pest megyében volt kiugró növekedés. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az adatok szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Baranya megyében is csökkent a vízvezeték hálózat hossza.

4. A 2004. évi hazai környezetvédelmi támogatások területi értékelése

Az elemzéshez 14 minisztérium ill. hivatal 48 támogatási konstrukciója révén, 980,6 milliárd Ft-ból támogatott 14.456 db projekt került feldolgozásra. A környezet-és

természetvédelembe valamint a környezeti infrastruktúrába (vízellátás, vízrendezés szennyvíz-közmű, hulladék-gazdálkodás) investáló projektekre a források 15%-a (35 Mrd Ft) jutott (5. ábra).

Környezetvédelmi célokra továbbra is sokféle támogatási formából szerezhettek támogatást a pályázók. Döntő forrás a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által elosztott KÖVICE (Környezetvédelmi- és vízügyi célleírányzat) volt 2004-ben, de a támogatási összegeket tekintve a Belügyminisztérium cél és címzett támogatásai is igen jelentős részesedéssel bírtak.

Kizárólag KÖVIC-éből finanszíroztak tájrendezési és kármentesítési feladatokat, de például környezeti tudatformálásban a KÖVICE mellett (38%) jelentős szerepe volt az Oktatási Minisztériumnak (58%) is az erdei iskola program révén.

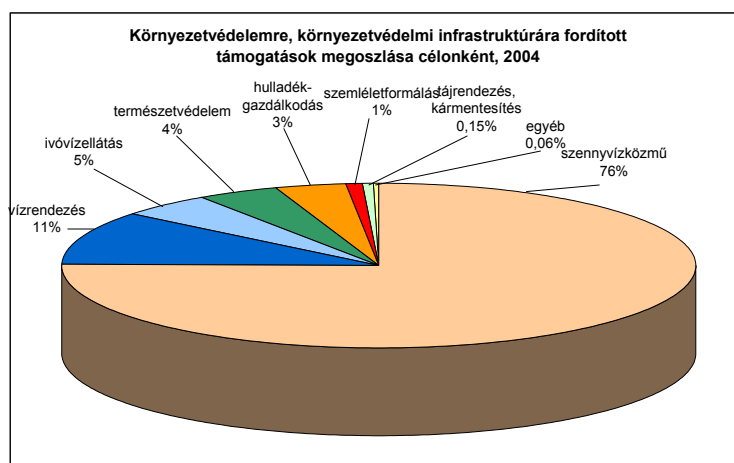
Természetvédelmi feladatok támogatásában a szaktárca forrásai a dominánsak (KÖVICE 83%), ami mellett az Országos Területfejlesztési Hivatal Országos jelentőségű területfejlesztési programjai 14% erejéig, illetve a BM forrásai 3% erejéig megjelennek.

A csapadékvíz-elvezetés, belterületi vízrendezés környezetvédelmi önkormányzati feladatok közé tartozik a településeken így a szaktárca mellett (KÖVICE (9,5%)) sokkal nagyobb részt vállalnak a finanszírozásból a megyei szintre decentralizált források (TEKI, CÉDE, CCT).

Szintén vegyes finanszírozású volt az ivóvízminőség-védelem, vízbázisvédelem feladatainak finanszírozása, amely esetében lévén önkormányzati feladatról szó ismételt a BM forrásai a meghatározóak (85%) és KÖVICE források csak a támogatások 9%-át biztosították. E mellett a TRFC is becsatlakozott e terület fejlesztésébe 6% erejéig.

A hulladékgazdálkodás esetében –noha a szilárd és folyékony hulladék elszállítása szintén önkormányzati feladat – a legalacsonyabb (3%) az önkormányzatokat is érintő környezetvédelmi feladatok közül a település- és területfejlesztési célokat szolgáló támogatások szerepvállalása a projektek finanszírozásából. A források 97%-át a KvVM biztosítja, noha itt is kisebb összegű projektekről van szó, melyek például szelektív hulladékbegyűjtő rendszerek kiépítését, közterületi hulladék begyűjtését, hulladéklerakók rekultivációját stb. célozzák.

A szennyvízgazdálkodás, mely szintén önkormányzati feladat, ismételt a településfejlesztési források egyik frekvenciált fejlesztési területe. A támogatások 92%-át biztosítja TEK, CÉDE, CCT, 6%-ot a KvVM és 2%-ot az OTH.

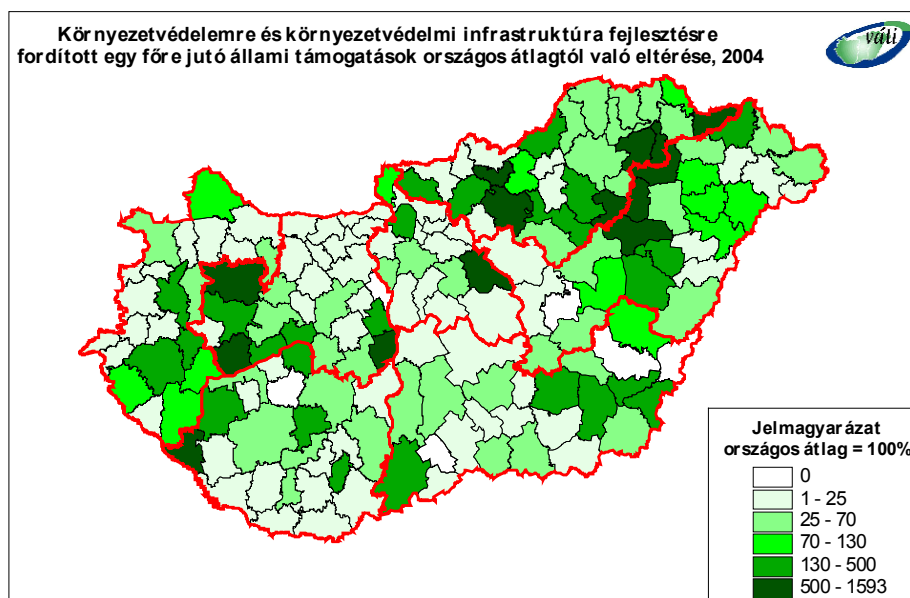
5. ábra: A környezetvédelemre, környezetvédelmi infrastruktúrára fordított támogatások megoszlása célonként, 2004.

A környezetvédelmi támogatások (az összes forrás 15%-át teszi ki, 35md Ft értékben) legnagyobb részét az infrastrukturális beruházások – szennyvíz-, hulladék-gazdálkodás, és ivóvízhez kapcsolódó fejlesztések – tették ki, hiszen a környezetvédelmi támogatások 83 %-a infrastruktúra fejlesztés volt. Ezek közül a szennyvíz-elvezető és kezelő rendszerek részesedése volt a legnagyobb (környezetvédelmi támogatási összegeknek 76%-át e célra ítélték meg). Itt nyújtották be a legnagyobb összegű pályázatokat, itt milliárd forintot meghaladó pályázatok is előfordultak.

2. táblázat: A környezetvédelmi támogatások beavatkozási területenkénti megoszlása a támogatást nyújtó közigazgatási szervek szerint

Beavatkozási terület	Fejlesztési célok	BM	EüM	FMM	FVM	GKM	ICsSzEM	IHM	KvVM	MTH	NKÖM	NKTH	NSH	OM	OTH	
környezetvédelem, környezetvédelmi infrastruktúra	szennyvíz	92%							6%						2%	100%
	hulladék	1%							97%						2%	100%
	ivóvízellátás	85%							9%						6%	100%
	vízrendezés	81,5%							9,5%						9%	100%
	tájrendezés, entesítés								100%							100%
	természetvédelem	3%							83%						14%	100%
	szemléletformálás							2,5%	38%					58%	1,5%	100%
	egyéb								89%						11%	100%

Évek óta megfigyelhető, hogy az állami támogatások célonkénti szétaprózottsága csökken. Ezt bizonyítja a 2004-es értékelés során a környezetvédelmi támogatások már csak 5 tárcától voltak nyerhetők, igaz ez még mindig sokféle támogatási előirányzatot takar, és a támogatott célok között az átfedések még megmaradtak (2. táblázat).

6. ábra: A környezetvédelemre, környezetvédelmi infrastruktúrára fordított támogatások országos átlagtól való eltérése, 2004.

A környezetvédelmi támogatások kistérségenkénti megoszlását alapvetően a szennyvíz-közmű beruházások határozták meg. E támogatások értelemszerűen a legrosszabb csatornázottsági mutatókkal rendelkező térségekbe irányultak (Bodrogközi, Csurgói,

Nagykátai kistérség), de jelentős volt a Balaton északi partján és a középső Tisza-vidéken lévő kistérségek szennyvízberuházásainak támogatása is. 2004-ben a legtöbb egy főre jutó környezetvédelmi infrastruktúra-fejlesztést szolgáló támogatást az észak-magyarországi és észak-alföldi kistérségek kapták, itt az ivóvízminőség javításra, szennyvízkezelő-beruházásokra, és hulladékgazdálkodási fejlesztésekre jutott a legtöbb támogatás (6. ábra).

A természetvédelmi támogatások védett természeti területre jutó mértéke alapján a nyíregyházi, szombathelyi, kiskunhalasi és balatonalmádi kistérségek kapták a legtöbb állami támogatást. A legnagyobb volumenű támogatást az európai uniós LIFE projektek önrészenek biztosítására lehetett szerezni, ezen kívül a nemzeti parki területek élőhelyrehabilitációs programjai kapták a legnagyobb támogatásokat.

Irodalom

- Barkóczy Zsolt (2004): REMEK alkalmazás(ok) a TeIR-ben. A XIV. Országos Térinformatikai Konferencia.
- VÁTI Kht. (2006): A területfejlesztést közvetve és közvetlenül szolgáló 2004. évi támogatási rendszerek éves területi értékelése. Jelentés. Bp., 69 p.
- VÁTI Kht. (2006): Fejlesztéspolitikai támogatási rendszerek átfogó területi hatásértékelése. Jelentés. Bp., 106 p.
<http://www.allamkincstar.gov.hu/palyazatok/palyazatosamogat>